

Varhaiskasvatuksen tulevaisuuskuvat 2040

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan tulevaisuustyön raportti

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:30

Leena Jokinen, Anne Nieminen

Sarjanimi ja numero 2019:30

Varhaiskasvatuksen tulevaisuuskuvat 2040

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan tulevaisuustyön raportti

Leena Jokinen, Anne Nieminen

Opetus- ja kulttuuriministeriö

ISBN: 978-952-263-658-4

Kuvituskuvat: Juha Harju

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2019

Kuvailulehti

Julkaisija	Opetus- ja kulttuuriministeriö	23.9.2019
Tekijät	Leena Jokinen, Anne Nieminen	
Julkaisun nimi	Varhaiskasvatuksen tulevaisuuskuvat 2040. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan tulevaisuustyön raportti	
Julkaisusarjan nimi ja numero	Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:30	
Diaarinumero	OKM/5/040/2016, 81/240/2017	Teema koulutus
ISBN PDF	978-952-263-658-4	ISSN PDF 1799-0351
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-658-4	
Sivumäärä	44	Kieli suomi
Asiasanat	varhaiskasvatus, varhaiskasvatuksen neuvottelukunta, tulevaisuustyö	
Tiivistelmä	<p>Varhaiskasvatuksen neuvottelukunta koostuu hallinnon, tutkimuksen, koulutuksen, järjestöjen ja kuntakentän edustajista. Neuvottelukunnan toimikausi on 15.9.2016–14.9.2019. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan eräänä tehtävänä on seurata ja arvioida varhaiskasvatuksen kansallista ja kansainvälistä kehitystä ja tehdä ehdotuksia varhaiskasvatuksen pitkäjänteiseksi kehittämiseksi.</p> <p>Osana tätä laaja-alaista kehittämistehtäväänsä ja myös varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä viime vuosina tapahtuneiden merkittävien muutosten vuoksi varhaiskasvatuksen neuvottelukunta toteutti Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen kanssa syksyn 2017 ja kevään 2019 välisenä aikana varhaiskasvatuksen tulevaisuustyön, jossa rakennettiin varhaiskasvatuksen mahdollisia kehittämissuuntia vuoteen 2040 asti.</p> <p>Tämä raportti kuvaa varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan tulevaisuustyön vaiheet ja esittelee työn tuotoksena syntyneet vaihtoehtoiset tulevaisuuskuvat ja niiden pohjalta laaditut strategiset kysymykset kehittämistyön pohjaksi. Raportti esittelee myös vertailun neuvottelukunnan ja valtioneuvoston tulevaisuustöiden samankaltaisuuksista ja eroavaisuuksista.</p> <p>Varhaiskasvatuksen neuvottelukunta toivoo, että tulevaisuustyötä koskevan raportin ajatukset herättävät laajaa keskustelua varhaiskasvatuksen tulevaisuuden mahdollisista kehittämissuunnista ja niihin liittyvistä ratkaisuista kaikilla päätöksenteon tasoilla. Tulevaisuutta rakennetaan tämän päivän päätöksillä.</p>	
Kustantaja	Opetus- ja kulttuuriministeriö	
Julkaisun jakaja/myynti	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi	

Presentationsblad

Utgivare	Undervisnings- och kulturministeriet	23.9.2019
Författare	Leena Jokinen, Anne Nieminen	
Publikationens titel	Småbarnspedagogikens framtidsvision 2040. Rapport om framtidsarbetet från delegationen för småbarnspedagogik	
Publikationsseriens namn och nummer	Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2019:30	
Diarienummer	OKM/5/040/2016, 81/240/2017	Tema Utbildning
ISBN PDF	978-952-263-658-4	ISSN PDF 1799-0351
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-658-4	
Sidantal	44	Språk finska
Nyckelord	småbarnspedagogik, delegationen för småbarnspedagogik, framtidsarbete	
Referat	<p>I delegationen för småbarnspedagogik ingår företrädare för förvaltningen, forskningen, utbildningen, organisationer och kommunfältet. Delegationens mandattid är 15.9.2016–14.9.2019. Delegationen för småbarnspedagogik har till uppgift att bl.a. följa och utvärdera den nationella och internationella utvecklingen inom småbarnspedagogiken och lägga fram förslag om hur småbarnspedagogiken kan utvecklas på lång sikt.</p> <p>Som ett led i denna omfattande utvecklingsuppgift och även till följd av de betydande förändringarna i verksamhetsmiljön för småbarnspedagogiken under de senaste åren genomförde delegationen för småbarnspedagogik mellan hösten 2017 och våren 2019 tillsammans med Centret för framtidsforskning vid Åbo universitet ett framtidsarbete om småbarnspedagogik, där man stakade ut möjliga utvecklingsriktningar för småbarnspedagogiken fram till 2040.</p> <p>I denna rapport beskrivs de olika skedena i delegationens framtidsarbete och presenteras de alternativa framtidsvisioner som arbetet resulterade i samt de strategiska frågor som utifrån detta lagts fram till grund för utvecklingsarbetet. I rapporten presenteras också en jämförelse av likheterna och skillnaderna mellan delegationens och statsrådets framtidsarbete.</p> <p>Delegation för småbarnspedagogik önskar att de tankar som förs fram i rapporten om framtidsarbetet ska ge upphov till en livlig diskussion på alla beslutsfattandenivåer när det gäller de framtida möjliga utvecklingslinjerna för småbarnspedagogiken och de lösningar som hänger samman med dem. Framtiden byggs utifrån de beslut som fattas nu.</p>	
Förläggare	Undervisnings- och kulturministeriet	
Distribution/ beställningar	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi	

Description sheet

Published by	Ministry of Education and Culture	23.9.2019
Authors	Leena Jokinen, Anne Nieminen	
Title of publication	Visions for Early Childhood Education and Care 2040. Report on the Foresight Process by Advisory Board on Early Childhood Education and Care	
Series and publication number	Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland 2019:30	
Register number	OKM/5/040/2016, 81/240/2017	Subject Education
ISBN PDF	978-952-263-658-4	ISSN (PD F) 1799-0351
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-658-4	
Pages	44	Language Finnish
Keywords	early childhood education and care, Advisory Board on Early Childhood Education and Care, foresight activities	
Abstract	<p>The Advisory Board on Early Childhood Education and Care has representatives from administration, research, education, civil society organisations and local government. The Advisory Board's term began on 19 September 2016 and will end on 14 September 2019. One of the tasks of the Advisory Board is to monitor and review national and international developments in early childhood education and care, and to put forward proposals for the long-term development of the field.</p> <p>As part of this broad-based development task, and also due to the major changes that have in recent years taken place in the conditions under which early childhood education and care functions, the Advisory Board together with Finland Futures Research Centre at the University of Turku carried out a foresight process in early childhood education and care between autumn 2017 and spring 2019. The purpose of these activities was to envision potential trends in early childhood education and care until 2040.</p> <p>This report describes how the Advisory Board's foresight process progressed, presents the resulting alternative visions and, on that basis, puts forward strategic questions that will lay the foundation for the next steps. The report also compares the similarities and differences found between the foresight activities of the Government and those of the Advisory Board.</p> <p>The Advisory Board on Early Childhood Education and Care would like to see the thoughts expressed in this report inspire a wide-ranging debate, at all levels of political decision making, on the possible future trends and solutions for early childhood education and care. Our future is built on the decisions we take today.</p>	
Publisher	Ministry of Education and Culture, Finland	
Distributed by/ publication sales	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi	

Sisältö

Alkusanat	9
1 Johdanto	11
2 Tulevaisuuskuvat tulevaisuusajattelun jäsentäjinä	13
3 Neuvottelukunnan tulevaisuustyö	15
4 Neuvottelukunnan tulevaisuustyön ja valtioneuvoston tulevaisuuskatsausten vertailua	20
5 Varhaiskasvatuksen tulevaisuuskuvat 2040	22
5.1 Virtuaalisen varhaiskasvatuksen huipulla	22
5.2 Varhaiskasvatuksesta eväitä kestäväään elämäntapaan.....	25
5.3 Varhaiskasvatusta hyvinvoinnin ääripäissä	27
5.4 Mitattu lapsuus	29
6 Tulevaisuuskuvat strategisten pohdintojen tukena	32
7 Yhteenveto	35
Liitteet	36
Liite 1. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan jäsenet ja varajäsenet.....	36
Liite 2. Esimerkkejä varhaiskasvatuksen muutosvoimista	38
Liite 3. Delfoi-kysely	39
Liite 4. Delfoi-kyselyyn osallistuneet neuvottelukunnan ulkopuoliset asiantuntijat	43
Liite 5. Varhaiskasvatuksen tulevaisuuden rakennuspalikat	44

ALKUSANAT

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan toiminta perustuu 28 päivänä joulukuuta 2012 annettuun valtioneuvoston asetukseen varhaiskasvatuksen neuvottelukunnasta (1032/2012). Asetuksen mukaan opetus- ja kulttuuriministeriön yhteydessä toimii varhaiskasvatuksen neuvottelukunta, jonka tavoitteena on tukea ja edistää varhaiskasvatuksen laaja-alaista kehittämistä.

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan tehtävänä on 1) edistää, vahvistaa ja yhteen sovittaa yhteistyötä eri hallinnonalojen, järjestöjen, tutkimus- ja koulutuslaitosten, kuntien ja muiden tahojen kanssa, 2) seurata ja arvioida kansallista ja kansainvälistä kehitystä varhaiskasvatuksessa ja tehdä ehdotuksia varhaiskasvatuksen pitkäjänteiseksi kehittämiseksi, 3) toimia varhaiskasvatuksen aseman vahvistajana yhteiskunnassa ja 4) suorittaa opetus- ja kulttuuriministeriön määräämät muut tehtävät neuvottelukunnan tavoitteiden mukaisesti.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on asettanut varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan toimikaudelle 15.9.2016–14.9.2019. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunta koostuu hallinnon, tutkimuksen, koulutuksen, järjestöjen ja kuntakentän edustajista (liite 1).

Varhaiskasvatuksessa on tapahtunut monia merkittäviä muutoksia viimeisten vuosien aikana. Varhaiskasvatus siirtyi sosiaali- ja terveysministeriön hallinnoimasta sosiaalipalvelusta opetus- ja kulttuuriministeriöön osaksi kasvatus- ja koulutusjärjestelmää vuoden 2013 alusta. Varhaiskasvatuksen lainsäädäntöä uudistettiin vaiheittain ja 1.9.2018 tuli voimaan uusi varhaiskasvatustilaki (540/2018), joka antaa suunnan varhaiskasvatuksen tulevalle kehittämiselle.

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunta on toimikaudellaan tehtävänsä mukaisesti seurannut varhaiskasvatuksen kehittämistä ja osaltaan vaikuttanut myös sen kehittämiseen. Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen kanssa toteutetussa varhaiskasvatuksen tulevaisuustyössä neuvottelukunnan tavoitteena oli suunnata kehittämisen linjoja pitemmälle tulevaisuuteen. Keskeinen kysymys oli, millaisia tulevaisuuskuvia nykytilanteen pohjalta

voimme rakentaa varhaiskasvatuksesta vuoteen 2040 mennessä. Tulevaisuustyöllä pyrittiin myös irrottautumaan eri tahojen osittain hyvinkin erilaisista näkemyksistä ja siten löytämään yhteisiä tärkeitä strategisia painopisteitä ja nostamaan esiin myös ei-toivottuja kehityskulkuja. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunta toivoo, että tulevaisuustyötä koskevan raportin ajatukset herättävät laajaa keskustelua varhaiskasvatuksen tulevaisuuden mahdollisista kehittämislinjoista ja niihin liittyvistä ratkaisuista kaikilla päätöksenteon tasoilla. Tulevaisuutta rakennetaan tämän päivän päätöksillä.

1 Johdanto

Tähän raporttiin on koottu Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan 2017–2019 toteutetun tulevaisuustyön tulokset. Raportti esittelee neljä erilaista tulevaisuuskuva, joissa hahmotellaan varhaiskasvatuksen tilaa ja toteutuksen tapoja noin vuonna 2040.

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan jäsenet ja taustoittavaan Delfoi-kyselyyn osallistuneet asiantuntijat tuottivat aineistoa ja näkemyksiä tulevaisuuskuviin. Tulevaisuustyökentelyä ohjanneet koulutuspäällikkö Leena Jokinen ja projektiasiantuntija Anne Nieminen Turun yliopiston Tulevaisuudentutkimuksen keskukselta jäsenivät aineiston pohjalta raportissa esitetyt tulevaisuuskuvat. Kuvituksesta vastasi kuvittaja Juha Harju.

Raportin tulevaisuuskuvat eivät edusta neuvottelukunnan linjauksia tai toiveita, vaan niiden tavoitteena on laajentaa käsitystä tulevaisuudesta ja auttaa näkemään erilaisia vaihtoehtoisia tulevaisuuksia. Tarkoituksena ei siis ole esittää yhtä tavoiteltavaa tulevaisuutta, vaan pohtia tulevaisuutta uusista ja tavallisuudesta poikkeavista näkökulmista. Tulevaisuuskuvat heijastelevat myös nykyhetkeä ja sitä, mitkä asiat ovat tällä hetkellä pinnalla varhaiskasvatuksessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Ensimmäinen tulevaisuuskuva kertoo varhaiskasvatuksesta teknologiakeskeisessä yhteiskunnassa. Toisessa tulevaisuuskuvasa yhteiskunta ja varhaiskasvatus ovat ottaneet johtoajatuksiksi kestävän kehityksen ja kiertotalouden. Kolmannessa tulevaisuuskuvasa alueiden ja eri ihmisryhmien väliset erot ovat kasvaneet, ja myös varhaiskasvatukseen on syntynyt suuria laatueroja. Neljännessä tulevaisuuskuvasa kehitys on kulkenut kohti tavoitteellista suoritusten mittaamista, ja lapsia pyritään valmentamaan eri ikäkausille sopivalla tavalla hyväksi katsottavaan elämään.

Raportti toimii tulevaisuustyön kuvauksen lisäksi työkaluna pohdinnoille varhaiskasvatuksen kehityksen suunnasta ja strategisen keskustelun virittäjänä. Raportin pohjalta varhaiskasvatuksen tulevaisuudesta kiinnostuneet toimijat voivat pohtia, mitkä ovat eri aikajänteillä tavoiteltavia kehityksen suuntia, millaisilla toimenpiteillä tai ratkaisuilla niihin voidaan päästä ja millaisia seurauksia tulevaisuutta ohjaavilla tekijöillä voi olla varhaiskasvatuksen kentällä. Yhtä lailla tulevaisuuskuvat haastavat pohtimaan sitä, millaista

tulevaisuutta kohden emme halua olla matkalla ja millaisilla valinnoilla ei-toivottu kehityskulku voitaisiin välttää.

2 Tulevaisuuskuvat tulevaisuusajattelun jäsentäjinä

Käsitykset tulevaisuudesta ovat sidoksissa nykyhetkeen. Sillä, millaisena koemme ja näemme nykyisyyden, on vaikutusta siihen, millaisia asioita ennakoimme tulevaisuudessa tapahtuvan. Tulevaisuus on kuitenkin harvoin tasaista jatkumoa menneisyydestä tulevaisuuteen, vaan eteemme tulee myös yllättäviä muutoksia, joita emme ole osanneet ennakoita tai joita olemme pitäneet mahdottomina. Tulevaisuuskuviin on siksi syytä suhtautua joustavasti ja pohtia kriittisesti niiden taustalla vaikuttavia perusolettamuksia.

Tulevaisuuskuvia voi käyttää tulevaisuutta koskevien ajatusten jäsentämiseen niin, että erilaiset muutosta ohjaavat voimat, trendit ja signaalit muodostavat johdonmukaisia kokonaisuuksia ja keskinäisiä yhteyksiä sen sijaan, että tulevaisuutta hahmotettaisiin vain erillisinä satunnaisina trendeinä tai mieleen tulevina asioina.

Raportin tulevaisuuskuvat eivät kuvaa toivottua tulevaisuutta, vaan ne ovat esityksiä erilaisista mahdollisista tulevaisuuksista. Tulevaisuuskuvat heijastavat tulevaisuutta koskevia käsityksiä, mutta niissä on pyritty tuomaan esiin myös epäjatkuvuuksia ja kärjistämään mahdollisia kehityskulkuja. Toisistaan poikkeavien tulevaisuuskuviin tarkoituksena on laajentaa pohdintoja siitä, mikä pitkällä aikajänteellä voisi olla mahdollista, ja millaisia seurauksia erilaisilla muutosta ohjaavilla tekijöillä saattaa olla.

Tulevaisuuskuvat pyrkivät kuvaamaan tiettyä tulevaisuuden tilaa johdonmukaisesti, kun taas todellisessa maailmassa vaikuttaa samaan aikaan keskenään ristiriitaisia asioita. Toisin sanoen todellisuuksissa elämme ”sekä-että”-maailmassa, kun taas tulevaisuuskuvat ovat yksinkertaistettuja näkemyksiä erilaisista mahdollisista tulevaisuuksista. Tulevaisuuskuvat eivät siis pyrikään olemaan tarkkoja kuvauksia tulevaisuudesta, vaan niiden tarkoituksena on erotella toisistaan mahdollisia kehityskulkuja ja jäsentää erilaisia monimutkaisia kehityskulkuja ja niiden välisiä yhteyksiä.

Tulevaisuuskuvat toimivat hyvin pohdintojen lähtökohtina esimerkiksi arvioitaessa sitä, mitkä asiat edustavat eri ryhmille toivottavaa tulevaisuutta, ja millaisia asioita nämä

ryhmät puolestaan haluaisivat välttää. Tulevaisuuskuvia käytetään usein apuna myös visioiden ja strategioiden laadinnassa. Silloin eri tulevaisuuskuvista poimitaan visioon erilaisia elementtejä ja muodostetaan niistä tavoiteltavan tulevaisuuden kuvaus. Tavoiteltavan tulevaisuuden kuvauksen tulee olla johdonmukainen ja oleellista on pohtia, millaisella strategialla ja toimenpiteillä se saataisiin toteutumaan.

Tulevaisuuskuvien taustalla olevat keskeiset muutostekijät voivat muuttua, tai niiden sijalle voi tulla muita muutosta ohjaavia tekijöitä. Hyödyllinen harjoitus onkin arvioida aika ajoin sitä, ovatko nämä keskeiset muutostekijät edelleen samoja, vai onko niiden tilalle tulut jotain muuta merkittävämpää, joka muokkaa varhaiskasvatuksen maailmaa.

3 Neuvottelukunnan tulevaisuustyö

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan tulevaisuustyö käynnistyi loppuvuonna 2017 ja päättyi keväällä 2019. Tehtävänä oli tuottaa vaihtoehtoisia tulevaisuuskuvia varhaiskasvatuksesta pitkällä aikavälillä ja tarkastella tulevaisuuden varhaiskasvatusjärjestelmää laajasti ja kokonaisvaltaisesti. Tuloksena syntyi neljä erilaista kuvausta siitä, millaiselta varhaiskasvatus voisi näyttää vuonna 2040.

Tulevaisuuskuvioiden luomisessa hyödynnettiin ensisijaisesti varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan tietämystä ja tulevaisuutta koskevia näkemyksiä ja perususkomuksia. Täydentäviä näkemyksiä varhaiskasvatuksen keskeisistä tulevaisuustekijöistä ja niiden merkityksestä kerättiin myös neuvottelukunnan ulkopuolisilta sidosryhmiltä.

Tulevaisuustyön käytännön suunnittelusta, toteuttamisesta ja raportoinnista vastasivat koulutuspäällikkö Leena Jokinen ja projektiasiantuntija Anne Nieminen Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskuksesta. Prosessin loppuvaihe ja raportin viimeistely tapahtuivat kuitenkin neuvottelukunnan sihteeristön johdolla. Kuvituksen tulevaisuuskuviin loi kuvittaja Juha Harju.

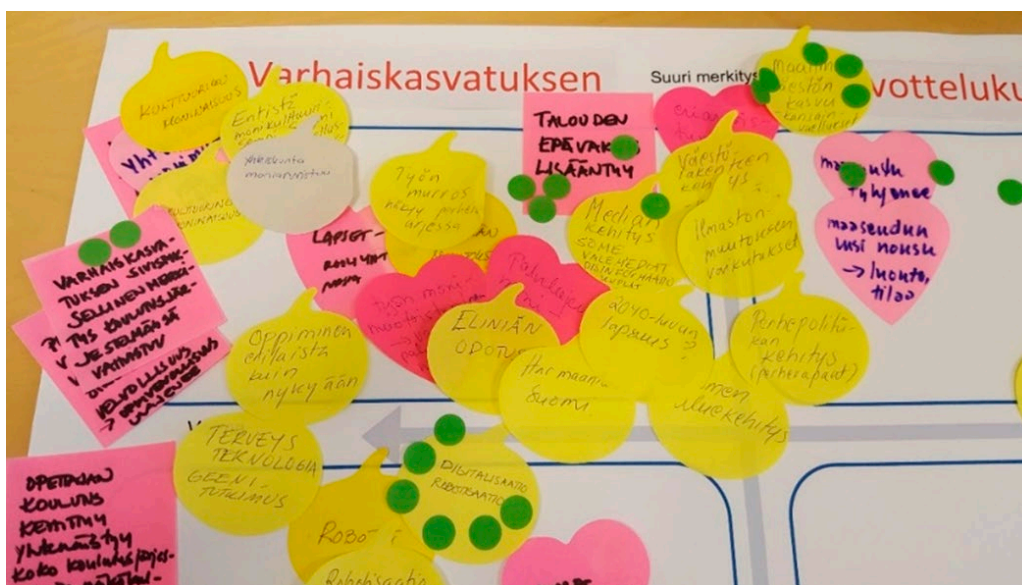
Tulevaisuustyön vaiheet

Neuvottelukunta valmistautui tulevaisuustyöhön 14.11.2017 kokouksessa perehtymällä tulevaisuusajattelun yleisiin lähtökohtiin ja periaatteisiin.

Ensimmäinen työpaja toteutettiin 24.1.2018 kokouksen yhteydessä. Tavoitteena oli tuolloin pohtia keskeisiä tärkeitä muutosvoimia, jotka vaikuttavat varhaiskasvatukseen pitkällä, noin 20 vuoden aikajänteellä.

Neuvottelukunnalle annettiin muutamia esimerkkejä sosiaalisista, poliittisista, taloudellisista, teknologisista, ekologisista ja arvoihin liittyvistä muutosvoimista (liite 2). Esimerkkien pohjalta neuvottelukunta pohti tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa varhaiskasvatukseen pitkällä aikavälillä. Tavoitteena oli erityisesti löytää sellaisia muutoksia, joiden toteutuminen on epävarmaa, mutta joilla toteutuessaan on suuri merkitys. Näin pyrittiin tunnistamaan

merkittäviä ja radikaalia muutosta kuvaavia tekijöitä. Työpajan päätteeksi osallistujat äänestivät merkittävimpinä pitämiään tekijöitä, joita tulisi selvittää lisää.

Kuva 1. Neuvottelukunnan tulevaisuustyöpajassa 24.1.2018 tuotettuja muutosvoimia

Työpajatuotosten pohjalta luotiin väittämiä Delfoi-kyselyyn (liite 3). Delfoi-kyselyn tarkoituksena on selvittää valitun asiantuntijajoukon näkemyksiä ja mielipiteitä tulevaisuudesta. Vastaajat arvioivat asteikolla, kuinka todennäköisinä tai epätodennäköisinä ja kuinka toivottavina tai ei-toivottavina he pitävät kyselyssä esitettyjä väittämiä. Osallistujat voivat myös perustella näkemyksensä. Delfoi-kyselyn tarkoituksena on myös löytää uusia ja yllättäviä ajatuksia ja näkökulmia tulevaisuuteen. Tämän vuoksi Delfoi-kysely toimii hyvin esimerkiksi skenaarioiden ja tulevaisuuskuvioiden rakentamisessa.

Neuvottelukunnan Delfoi-kyselyssä oli kaksi erillistä kierrosta, joihin molempiin osallistujat vastasivat. Kysely toteutettiin keväällä 2018. Neuvottelukunnan lisäksi kyselyn osallistujiksi valittiin muita varhaiskasvatuksen asiantuntijoita, varhaiskasvatuksen parissa työskenteleviä, eri puolueiden edustajia, sekä myös muutama varhaiskasvatuspalveluiden käyttäjä. Prosessiin osallistuneet neuvottelukunnan ulkopuoliset asiantuntijat on lueteltu liitteessä 4.

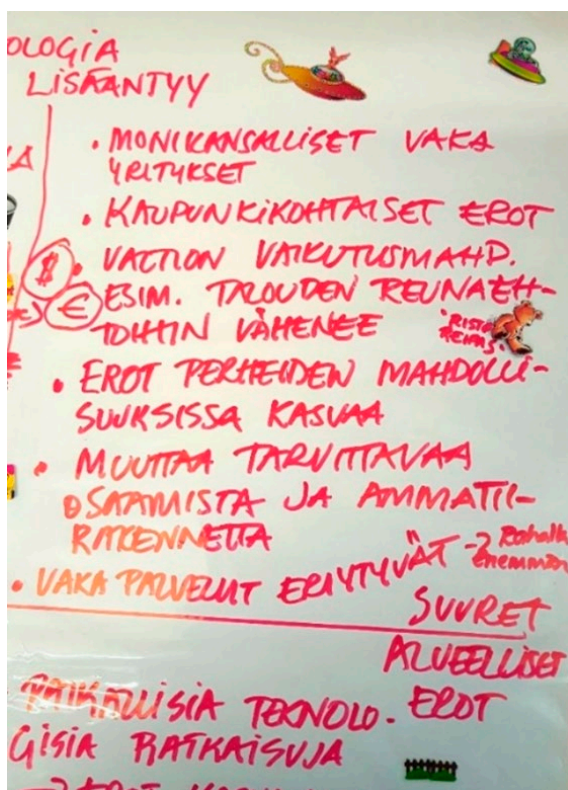
Delfoi-kyselyssä kartoitettiin vastaajien näkemyksiä varhaiskasvatuksesta ja siitä, kuinka todennäköisenä tai epätodennäköisenä he pitävät tiettyjä väittämiä. Todennäköisenä pidettiin muun muassa kiertotalouden kasvua sekä digitaalisuuden, robottien ja virtuaaliopetuksen lisääntymistä. Todennäköisenä pidettiin myös syntyvyyden laskua ja maahanmuuttajien määrän nousemista niin lapsien kuin henkilöstön osalta. Lisäksi todennäköisenä pidettiin polarisaation kasvua. Epätodennäköisenä nähtiin, että

varhaiskasvatuspalvelut muuttuisivat 24/7 -toiminnaksi, yksityisten päiväkotien maksuja ei enää subventoitaisi tai lapset jaettaisiin tasoryhmiin osaamisensa mukaan.

Osassa Delfoi-kyselyn väittämiä näkemykset jakaantuivat selkeästi. Erimielisiä oltiin esimerkiksi siitä, muuttuuko varhaiskasvatus pakolliseksi, lisääntykö yksityisten toimijoiden rooli varhaiskasvatuksessa merkittävästi ja kasvaako yksityisten ja julkisten palvelujen hintaero nykyistä suuremmaksi. Myös varhaiskasvatuspalvelujen aluekohtainen eriytyminen jakoi mielipiteitä. Delfoi-kyselyn pohjalta varhaiskasvatuksen neuvottelukunta alkoi pohtia, mitkä tekijät vaikuttavat varhaiskasvatukseen vuonna 2040.

Delfoi-kyselyn tulokset koottiin yhteen ja esiteltiin neuvottelukunnan 24.4.2018 kokouksen yhteydessä järjestetyssä toisessa työpajassa. Kyselyn perusteella oli tehty taulukko erilaisista muuttujista (liite 5), jonka pohjalta neuvottelukunnan jäsenet ryhtyivät työpajassa pohtimaan vaihtoehtoisia tulevaisuuksia. Taulukosta valittiin kaksi erilaista, toisistaan riippumatonta muuttujaa, joiden pohjalta erilaisia tulevaisuuksia alettiin hahmotella.

Ryhmien luonnostelemien erilaisten tulevaisuuksien pohjalta valittiin kaksi muutosvoimaa: teknologinen muutos (näkyvä teknologia ja sen merkitys kasvaa voimakkaasti vs. teknologian määrä ei kasva voimakkaasti) sekä eriarvoisuuden lisääntyminen (tasa-arvo ja alueelliset erot pienenevät vs. epätasa-arvo ja alueelliset erot kasvavat). Näiden muutosvoimien pohjalta aloitettiin tulevaisuuskuvioiden muodostaminen. Tulevaisuuskuvioiden luomisessa hyödynnettiin myös Delfoi-kyselyssä kerättyä materiaalia sekä neuvottelukunnan aiemmin tuottamia ajatuksia ja ideoita.

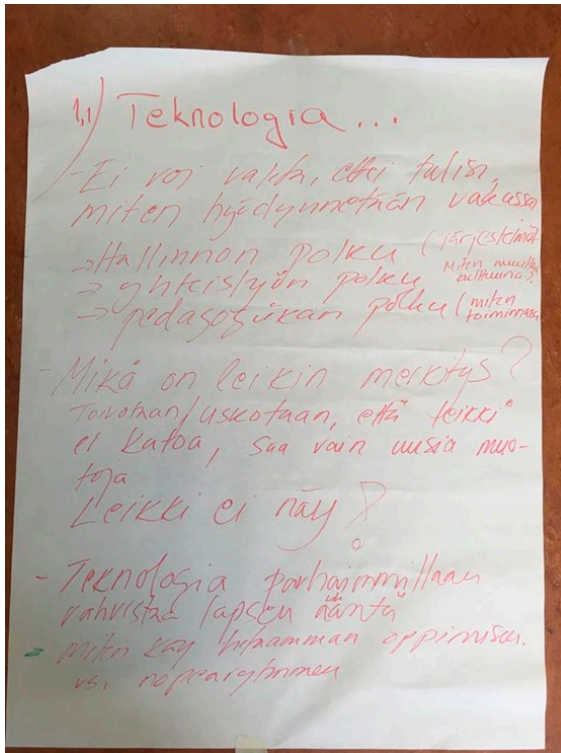

Kuva 2. Esimerkki 24.4.2018 työpajan tulevaisuuskuvan aiheista

Kolmannessa, 13.9.2018 kokouksen yhteydessä pidetyssä työpajassa tehtävänä oli täydentää tulevaisuuskuvia varhaiskasvatuksen sisällön ja toiminnan kuvauksilla. Neuvottelukunnan jäsenet pohtivat sitä, millainen on päivä varhaiskasvatuksessa vuonna 2040 kunkin tulevaisuuskuvan näkökulmasta: Mitä päivän aikana tapahtuu? Millaisia lapsia varhaiskasvatukseen osallistuu? Mitä varhaiskasvatuksen ammattilainen tekee? Millainen rooli lapsen huoltajilla on, keitä muita toimijoita varhaiskasvatukseen osallistuu ja mitä he tekevät päivän aikana? Tulevaisuuskuvia rikastettiin työpajan tuloksilla.

Varhaiskasvatuksen tulevaisuuskuvat -raportin luonnos kuvituskuvineen esiteltiin neuvottelukunnalle 6.11.2018 kokouksessa. Neuvottelukunta antoi palautetta tulevaisuuskuvista ja keskusteli kuvien herättämistä kriittisistäkin ajatuksista ja tunteista. Palautteen pohjalta viimeistellyt tulevaisuuskuvat esitellään raportin luvussa 5.

Neuvottelukunta päätti jatkaa tulevaisuustyötä pohtimalla vielä sitä, millaisia strategisia kysymyksiä tulevaisuuskuviin kytkeytyy ja millaiset päätökset ja valinnat vievät kohti tulevaisuuskuvien kaltaista tulevaisuutta. Neuvottelukunta työsti näitä strategisia kysymyksiä 31.1.2019 kokouksessaan. Kysymyksiä käsitellään raportin luvussa 6. Viimeinen työvaihe toteutettiin neuvottelukunnan omin voimin ilman Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen asiantuntijoita.

Kuva 3. Esimerkki strategisten kysymysten pohdinnoista 31.1.2019 työpajassa

Kuva 4. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan tulevaisuustyön vaiheet

4 Neuvottelukunnan tulevaisuustyön ja valtioneuvoston tulevaisuuskatsausten vertailua

Kesäkuussa 2018 julkaistiin viidennen kerran eri ministeriöiden laatimat tulevaisuuskatsaukset.¹ Valtioneuvoston kanslia (VNK) kokoaa yhteen nämä tulevaisuuskatsaukset, joissa ministeriöt kuvaavat oman hallinnonalan näkökulmasta Suomen keskeisimpiä kysymyksiä tulevina vuosina. Katsausten tarkoituksena on tuottaa tilannearvioita yhteiskunnallisen keskustelun ja poliittisen päätöksenteon tueksi.

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan tuottamia tulevaisuuskuvia tarkasteltiin suhteessa opetus- ja kulttuuriministeriön tulevaisuuskatsaukseen. Tarkoituksena oli kytkeä varhaiskasvatuksen tulevaisuustyö osaksi laajempaa koulutussektorin tulevaisuustarkastelua.

VNK:n tulevaisuuskatsaukset keskittyvät muutoksiin lyhyellä aikavälillä, kun taas neuvottelukunnan tulevaisuuskuvissa aikajänne on tuntuvasti pidempi, noin 20 vuotta. Tämän vuoksi tulevaisuuden näkemyksissä on eroja, mutta myös yhteisiä piirteitä löytyy. Erojen ja yhtäläisyyksien tarkastelu auttaa ymmärtämään niitä laajoja kokonaisuuksia, joita tulevaisuuden kehitystä koskevaan keskusteluun liittyy.

Yhteisiä teemoja löytyy useita, kuten:

- huoli eriarvoisuuden kasvamisesta
- maahanmuuttajien integroiminen
- koulutusviennin kasvu
- teknologian hyödyntäminen ja tekoäly
- aktiivisen kansalaisuuden tukeminen

¹ Tulevaisuuskatsaukset 2018 löytyvät Valtioneuvoston kanslian verkkosivuilta. Aiemmat katsaukset ovat vuosilta 2003, 2006, 2010 ja 2014.

- jatkuvan oppimisen idea
- varhaiskasvatuksen osallistumisasteen nosto
- ilmastonmuutos ja sen vaikutus yhteiskuntaan
- kaupungistuminen ja aluekehitys ja sen vaikutus yhteiskuntaan ja sen palveluihin.

Varhaiskasvatuksen tulevaisuuskuissa on myös eroja verrattuna VNK:n tulevaisuuskatsauksiin. Niissä painottuvat VNK:n tulevaisuuskatsauksia vahvemmin seuraavat näkökulmat:

- ilmastonmuutos ja siihen liittyvä elintason muuttuminen
- kokoaikatyön merkityksen väheneminen
- entistä monimuotoisempi perhekäsitys
- keskusjohtoisuus vs. poimitaan mitä halutaan
- väestönkehitys sekä maahanmuuttajien määrä ja sijoittuminen Suomessa
- palveluiden laatuerojen kasvu maan eri alueiden välillä
- taustan vaikutus lapsen mahdollisuuksiin: määräytyykö asema jo lapsuudessa vai pyritäänkö takaamaan tasapuoliset mahdollisuudet kaikille?

Neuvottelukunnan tarkastelussa korostuvat myös ymmärrettävästi varhaiskasvatukseen liittyvät erityiskysymykset, joita VNK:n tulevaisuuskatsauksissa ei käsitellä, kuten:

- onko varhaiskasvatus tulevaisuudessakin pääosin varhaiskasvatuksen ammattilaisten toteuttamaa, vai onko muilla toimijoilla, kuten perheillä, nykyistä suurempi rooli
- yritysten rooli varhaiskasvatuksen kentällä.

5 Varhaiskasvatuksen tulevaisuuskuvat 2040

Virtuaalisen varhaiskasvatuksen huipulla	Varhaiskasvatuksesta eväitä kestäväään elämäntapaan
<p>Keskeinen muutosvoima: Teknologian nopea edistyminen</p> <p>Tulevaisuuskuva kertoo, millaista varhaiskasvatus voisi olla yhteiskunnassa, jossa teknologia on merkittävässä roolissa. Teknologia on kehittynyt nopeasti ja sen käyttö on lisääntynyt kaikilla elämänalueilla, niin työnteossa kuin henkilökohtaisessa elämässä. Teknologia on lisännyt tasa-arvoa ja hyvinvointia, sekä parantanut ihmisten elämänlaatua. Teknologia on mukana myös varhaiskasvatuksessa. Virtuaalisuus ja henkilökohtainen teknologia ovat henkilökunnan tukena ja mahdollistavat monipuolisen varhaiskasvatuksen syrjäseuduillakin. Valtio on panostanut varhaiskasvatuksen ja nostanut sen yhdeksi Suomen vientivalteista.</p>	<p>Keskeinen muutosvoima: Luonnonvarojen niukkuus</p> <p>Tulevaisuuskuvasa yhteiskunta ja varhaiskasvatus ovat otta- neet johtoajatukseksi kestävä kehityksen ja kiertotalouden. Ympäristöstä huolehtiminen on keskeinen arvo ja kestävyys on noussut tärkeimmäksi mittariksi. Materialistisen kauden jälkeen elämä on muuttunut yksinkertaisemmaksi, ja toimeliaisuus ja yhteisöllisyys on lisääntynyt. Varhaiskasvatuksen ympärille on syntynyt yhteisöllisyyttä, ja varhaiskasvatuksen toimijat ovat mukana yhteisön toiminnassa laajasti. Myös vanhempien osallisuus varhaiskasvatuksessa on vahvistunut.</p>
<p>Varhaiskasvatusta hyvinvoinnin ääripäissä</p> <p>Keskeinen muutosvoima: Polarisaation kasvu</p> <p>Tulevaisuuskuvasa alueelliset erot ovat kasvaneet ja varhaiskasvatukseen on syntynyt laatueroja. Väkimäärä Suomessa on vähentynyt, ja osa kunnista kilpailee asukkaista tarjoamalla erityisen laadukasta varhaiskasvatusta. Myös yritykset ovat huomanneet asiassa kilpailuvaltin ja houkuttelevat työntekijöitä omilla varhaiskasvatuspalveluilla. Palvelut ovat eriytyneet, hyvätuloiset pystyvät valitsemaan lapselleen parhaan varhaiskasvatuspaikan, kun taas pienituloiset tyytyvät usein siihen, minkä saavat.</p>	<p>Mitattu lapsuus</p> <p>Keskeinen muutosvoima: Mittauskulttuurin voimistuminen</p> <p>Tulevaisuuskuvasa kehitys on kulkenut kohti tavoitteellista suoritusten mittaamista, ja lapsia pyritään valmentamaan eri ikäkausille sopivalla tavalla hyväksi katsottavaan elämään. Teknologian käyttö on lisääntynyt ja mittauskulttuuri voimistunut, ja lasten kehittymistä mitataan tasotesteillä. Omien arvojen mukainen kasvatusta on yleistynyt. Valtio takaa ja säätelee varhaiskasvatusta perustasolla, mutta varhaiskasvatuspaikoilla on runsaasti vapautta toteuttaa toimintaansa ja määrittellä, millaisia palveluita ne tarjoavat.</p>

Kuva 5. Varhaiskasvatuksen tulevaisuuskuvioiden tiivistelmät

5.1 Virtuaalisen varhaiskasvatuksen huipulla

Keskeinen muutosvoima: Teknologian nopea edistyminen

Teknologia on kaikkien saatavilla ja osana ihmisten arkea niin, että sitä ei usein edes huomata. Teknologia seuraa ihmisen elämäntapoja, kuten liikkumista ja nukkumista. Se kertoo

esimerkiksi, jos elämäntavoissa olisi parannettavaa tai jos työtaakkaa pitäisi keventää stressihormonin määrän laskemiseksi.

Myös varhaiskasvatuksessa hyödynnetään uusinta teknologiaa, ja virtuaalimaailma on lapsille yhtä tuttu kuin reaalielämäkin. Teknologian ja virtuaalimaailman tarjoamia mahdollisuuksia sovelletaan varhaiskasvatuksessa laajasti niin hallinnossa kuin itse toiminnassakin. Varhaiskasvatuksessa noudatetaan kansallista ohjausta ja kaikkia toimijoita koskevat samat, sitovat mittarit toiminnan laadusta. Varhaiskasvatus on pysynyt tasalaatuisena ympäri maan, ja kuntakohtaiset erot ovat pienet. Tähän on suuresti vaikuttanut teknologian ja virtuaalisuuden nousu, joka on auttanut säilyttämään palvelut myös syrjäseuduilla ja haja-asutusalueilla.

Ilmastonmuutoksen seurauksena Suomeen on saapunut pakolaisaalto, ja Suomen väkimäärä on lähtenyt kasvuun. Maahanmuuttajat ovat asettuneet tasaisesti ympäri Suomea, sillä teknologia on mahdollistanut helpon yhteydenpidon muualla asuviin sukulaisiin ja ystäviin. Alkukankeuksien ja -vaikeuksien jälkeen kotoutuminen saatiin hyvin käyntiin ja monet pakolaiset pystyivät sopeutumaan nopeasti uuteen elämään. Tässä merkittävänä tekijänä oli varhaiskasvatus, joka auttoi lapsia oppimaan kielen ja auttoi myös vanhempia kiinnittymään Suomeen ja suomalaisiin tapoihin. Varhaiskasvatuksen osallistumisaste on noussut ja varhaiskasvatuksen rooli eri taustoista tulevien lasten erojen tasoittajana ymmärretään entistä paremmin.

Työelämä on muuttunut joustavammaksi tietotekniikan ansioista. Työpaikoilla pitää harvoin olla enää tiettyyn kellonaikaan, sillä töitä tehdään joustavasti paikasta riippumatta. Lääkäri ottaa vastaan päivän ensimmäiset potilaat virtuaalisesti kotoaan käsin, ja varastotyöntekijä tarkistaa tavaroiden saapumisen ja tilausmäärät näppärästi omalla sovelluksella, paikasta riippumatta. Lisäksi vanhemmat käyttävät enemmän joustavia osa-aikatyömahdollisuuksia. Työaikajoustojen vuoksi päiväkotia on yleensä auki aamuvarhaisesta iltamyöhään ja kaikkina viikonpäivinä. Koska lasten varhaiskasvatusajat vaihtelevat suuresti, ovat varhaiskasvatuksen toiminnot muuttuneet non-stop tyyliksi. Erilaisia palveluja ja toimintaa on tarjolla koko päivän. Näin lapset pystyvät osallistumaan varhaiskasvatuksen toimintaan täysipainoisesti, vaikka heidän paikallaoloaikansa vaihtelevat.

Lasten osallisuus on vahvistunut, ja he voivat valita oman kiinnostuksestaan mukaan, mihin toimintoihin haluavat milloinkin osallistua. Joustavien työaikojen ja osa-aikatoimintojen vuoksi lapset ovat kuitenkin varhaiskasvatuksessa tuntimääräisesti nykyistä vähemmän. Varhaiskasvatuksen merkitys on entisestään kasvanut, ja lyhyet päivät käytetään varhaiskasvatuksessa tehokkaasti hyväksi.

Tietotekniikka ja automatisaatio hoitavat rutiininomaiset hallinnointityöt ja -tehtävät, joten työntekijöiden aika on vapautunut lasten käyttöön ja henkilöstö voi huomioida lapsia

entistä yksilöllisemmin. Ammattilaisten päätehtävät ovat säilyneet samoina. Tärkeimpänä tehtävänä on tukea lapsen vuorovaikutus- ja sosiaalisia taitoja sekä tarjota syliä ja lohdutusta lapsen sitä tarvitessa.

Virtuaalikasvatus on noussut perinteisen varhaiskasvatuksen rinnalle. Digitaalisten välineiden avulla lapsi voi osallistua varhaiskasvatukseen myös kotoaan käsin. Syrjäseuduilla asuvien lasten varhaiskasvatus on monipuolistunut, koska tekniikka mahdollistaa yhteydenpidon muilla paikkakunnilla oleviin työntekijöihin, jolloin kasvattajat pystyvät paremmin hyödyntämään monialaista asiantuntijuutta matkojenkin päästä.

Lapsilla on kehitystä tukevat rannekkeet, jotka mittavat ja tarkkailevat lapsen tekemistä ja viestivät reaaliaikaisesti lapsen voinnista vanhemmille. Rannekkeet toimivat henkilökunnan tukena ja auttavat huomaamaan, jos lapsen oppimisessa tai esimerkiksi liikunnallisissa taidoissa on hankaluuksia. Koska ongelmat huomataan varhain, on henkilökunnan helppo antaa henkilökohtaista tukea, ennen kuin ongelmat pääsevät kasvamaan suuriksi.

Valtio on ottanut mukaan valikoituja yrityksiä kehittämään varhaiskasvatuksessa käytettävää teknologiaa sekä varhaiskasvatuksen markkinointia ja vientiä. Varhaiskasvatuksen merkitys on kasvanut, koska varhaiskasvatuksesta päätettiin tehdä Suomen vientituote ja valtio panosti voimakkaasti alan kehittämiseen sekä uusien innovaatioiden tukemiseen. Koulutettu henkilöstö on ollut Suomen menestyksen salaisuus, ja ulkomailta tullaan Suomeen opiskelemaan lapsilähtöistä varhaiskasvatusta.

Koska varhaiskasvatus on noussut maailmalla menestykseksi, ovat myös suuret, kansainväliset yritykset huomanneet asiassa markkinaraon. Suuret teknologiayritykset ovat kehittäneet yhdessä valtion kanssa erilaisia sisältöjä varhaiskasvatukseen. Yritykset tuottavat erilaisia opetuspelejä ja oppimisympäristöjä, sekä tarjoavat erilaisia sovelluksia ja palveluja viestintään vanhempien ja henkilökunnan välillä. Varhaiskasvatus opettaa lapsille media-lukutaitoa, tiedon hahmottamista ja kriittistä suhtautumista, jotta lapset osaisivat paremmin toimia muuttuvassa mediaympäristössä. Menestystekijä on myös ollut rakennusalan ja tietotekniikkayritysten lähteminen varhaiskasvatusbisnekseen. Rakennusalan lanseeraamat valmiit ”päiväkotipaketit” lastentarpeisiin suunniteltuine tiloineen, sisustuksineen ja leikkipihoineen ovat olleet maailmalla hitti.

Kuva 6. Virtuaalisen varhaiskasvatuksen huipulla, kuvituskuva

5.2 Varhaiskasvatuksesta eväitä kestävään elämäntapaan

Keskeinen muutosvoima: Luonnonvarojen niukkuus

Ilmastonmuutos on muuttanut monia maapallon alueita, ja ympäristömuutosten vuoksi levottomuudet maailmalla ovat lisääntyneet. Suomi on kuitenkin pysynyt suhteellisen rauhallisena ja ilmastoltaan asuttavana maana. Tämän vuoksi Suomeen on kohdistunut muuttoaalto ja ilmastopakolaisia on saapunut paljon. Väestön määrä on kääntynyt nousuun ja entisille muuttotappioalueille on muuttanut väkeä. Koska väestön määrä on kasvanut ja maaseutu kiinnostaa yhä useampaa, palvelut pystytään tarjoamaan tasalaatuisena koko maassa. Asiaa on auttanut myös teknologian kehitys, joka on parantanut palveluiden saatavuutta syrjäseuduilla. 2020-luvulla kiihtynyt polarisaatiokehitys onnistuttiin pysäyttämään, sillä valtio päätti puuttua tilanteeseen ja panosti ongelmien ennaltaehkäisyyn.

Varhaiskasvatus on pääosin julkisin varoin tuotettua, ja valtio on pitänyt huolen siitä, että alueelliset erot ovat pysyneet mahdollisimman pieninä. Valtio tarjoaa alueellisia kehitysresursseja, joilla tuetaan kasvatuksen tasalaatuisuutta ja pyritään puuttumaan ongelmiin varhaisessa vaiheessa. Varhaiskasvatuksen palveluissa on myös mahdollista saada asiantuntija-apua tai muita erityispalveluita tarpeen mukaan esimerkiksi ympäristökasvatukseen.

Vanhempien roolit varhaislapsuudessa ovat nykyistä tasaisemmin jakautuneet. Isien rooli on vahvistunut, ja miehet käyttävät perhevapaita yhtä paljon kuin naiset. Äitien osallistuminen työelämään lasten ollessa pieniä on lisääntynyt, sillä yhä useammat isät ovat jäävät kotiin lasten kanssa. Yhä useampi vanhempi työskentelee kotona ja tekee lyhennettyä työpäivää, joten osa-aikaisen varhaiskasvatuksen tarve on kasvanut. Myös työn joustavuus on lisääntynyt ja työ sovitetaan vastaamaan perheen ja lapsen tarpeita. Yksilapsisten perheiden määrä on noussut, ja ainoan lapsen hyvinvointi ja tarpeet pyritään ottaman mahdollisimman hyvin huomioon. Varhaiskasvatuksen arvostus on kasvanut, ja lähes kaikki lapset ovat varhaiskasvatuksen piirissä.

Kiertotalous on noussut merkittäväksi tekijäksi ilmastonmuutoksen hillinnässä, ja erilaiset ympäristöä säästävät ratkaisut ovat arkipäivää. Valtio tarjoaa asiantuntija-apua ympäristökasvatukseen, ja varhaiskasvatus onkin saanut juurrutettua lapsiin jo pienenä ympäristötietoisuuden. Pitkän materialistisen kauden jälkeen elämä on muuttunut yksinkertaisemmaksi ja ihanteena on ”paluu luontoon”. Taloudellisen tuloksen tekemisessä lasketaan rahallisen arvon lisäksi kestävyyttä edistävä arvo. Monet haluavat muuttaa maaseudulle ja elää omavaraista elämää. Myös kaupungeissa monet viljelevät osan ruuastaan itse ja haluavat olla osittain omavaraisia. Erilainen toimeliaisuus ja yhteisöllisyys ovat kasvaneet samalla, kun palkkatöiden merkitys on pienentynyt 2020-lukuun verrattuna.

Yhteisöllisyyden kasvu näkyy myös varhaiskasvatuksen arjessa. Lasten osallisuus on suuri ja lapset suunnittelevat toimintaa yhdessä aikuisten kanssa. Varhaiskasvatuksen ympärille on syntynyt yhteisöllisyyttä ja varhaiskasvatuksen toimijat ovat mukana yhteisön toiminnassa laajasti, eivät vain silloin, kun lapsi on varhaiskasvatuksen piirissä. Myös vanhempien rooli on kasvanut, ja vanhemmat ovat aiempaa enemmän mukana varhaiskasvatuksen arjessa. Päiväkoteihin on perustettu kahviloita, joissa vanhemmat tai muut lapselle tärkeät ihmiset voivat viettää aikaa ja tulla esimerkiksi syömään aamupalaa yhdessä lapsensa kanssa ennen päivän alkamista. Vanhemmat viettävät lastensa kanssa aikaa myös yhteisissä kerhoissa, joissa on ammattilaisten suunnittelemaa toimintaa sekä tukea vanhemmuuteen sitä kaipaaville. Lasten sosiaalisten taitojen tukemiseen ja liikuntaan panostetaan erityisen paljon, ja niiden merkitys on otettu nykyistä voimakkaammin huomioon tilojen suunnittelussa sekä pedagogiikassa.

Luomupäiväkodit, joissa tarjotaan luonnonmukaisesti osittain itse tuotettua ruokaa ja joissa näkyvä teknologia on minimoitu, ovat kasvattaneet suosiotaan. Tavoitteena on luonnonmukaisuus kaikissa toimissa. Teknologia on osana arkea, mutta se on sulautunut ympäristöön niin, että sitä ei yleensä edes huomata. Tekniikka esimerkiksi säätelee automaattisesti päiväkodin lämpötilaa ja minimoi hukkalämmön, varastoi lasten leikeissä synnyttämän energian myöhempää käyttöä varten ja laskee oikeat ruokamäärät ja -annokset estäen ruokahävikin syntymisen. Varhaiskasvatuksen arkeen kuuluu paljon luonnossa olemista ja viljelyä. Kestävän kehityksen periaatteita sovelletaan myös ihmisten kanssa toimimiseen. Yhdenvertaisuus ja köyhyyden torjuminen kuuluvat varhaiskasvatuksen peruseriaatteisiin.

Kuva 7. Varhaiskasvatuksesta eväitä kestävään elämäntapaan, kuvituskuva

5.3 Varhaiskasvatusta hyvinvoinnin ääripäissä

Keskeinen muutosvoima: Polarisaation kasvu

Suomen väkimäärä on laskenut 2020-luvusta alkaen. Suurin osa ihmisistä on keskittynyt kasvukeskuksiin, ja maaseudun kylät ja kunnat ovat pienentyneet. Pienten kuntien on pitänyt erikoistua, jotta ne ovat voineet pysyä elinvoimaisina. Monella paikkakunnalla on vain yksi tai kaksi suurta työnantajaa, joiden palveluksessa suurin osa asukkaista on.

Varhaiskasvatuspalvelut ovat keskittyneet kasvukeskuksiin. Harvaan asutuilla alueilla ja pienillä paikkakunnilla lapsia on niin vähän, että heidät hoidetaan usein kotona. Julkinen resursointi on turvattu ja varhaiskasvatukseen panostetut rahamäärät ovat pysyneet ennallaan.

Maahanmuuttoa on rajoitettu voimakkaasti ja Suomi on pyrkinyt korostamaan omaa kulttuuriaan. Suomalaisuus ja paikalliskulttuurit ovat nousseet uuteen kukoistukseen ja alueellinen omaleimaisuus ja eri murteet ovat kasvattaneet suosiotaan. Murrepäiväkodit ovatkin uusi hitti tiedostavien vanhempien keskuudessa. Ihmisten suhtautumisessa ympäristöky-symyksiin ei ole tapahtunut radikaaleja muutoksia, ja valtion sääntely ympäristöasioissa on

väljää. Suhtautuminen ympäristökysymyksiin on polarisoitunutta: osa ihmisistä kiinnittää erityisen paljon huomiota ympäristöasioihin, kun taas toisille asia ei ole merkittävä.

Varhaiskasvatuksen laatuerot ovat lisääntyneet. Osa vanhemmista ei halunnut laittaa lapsiaan lähialueen päiväkotiin, vaan etsi muun laadukkaana pitämänsä paikan lapselle. Pikkuhiljaa hyvätuloisten lapset vähenivät tietyistä päiväkodeista ja niihin jäivät ainoastaan lapset, joiden vanhemmilla ei ollut varaa tai energiaa valita muita vaihtoehtoja. ”Päiväkotishoppailu” on kasvattanut laatueroja eri varhaiskasvatuspaikkojen välillä. Valtio on pyrkinyt kuitenkin puuttumaan erojen kasvuun parhaansa mukaan ja pitämään laadun suhteellisen tasaisena resurssien puitteissa.

Koska väkimäärä koko maassa on vähentynyt, kunnat kilpailevat asukkaista ja houkuttelevat muuttajia kuntaan hyvin toimivilla ja monipuolisilla palveluilla. Osa pienistä, muuttovoittoisten alueiden naapurikunnista houkuttelee vanhempia tarjoamalla laadukasta ja yksilöllistä varhaiskasvatusta. Myös yritykset ovat huomanneet asiassa kilpailuvaltin. Suuret yritykset tarjoavat omille työntekijöilleen varhaiskasvatuspalveluja erityispalveluna työpäivän puolesta. Samalla työ- ja vapaa-aika ovat sekoittuneet, kun vanhemmat pystyvät viettämään aikaa lapsen kanssa ja osallistumaan päiväkodin toimintaan työpäivän aikana.

Vanhemmat osallistuvat aktiivisesti päiväkodin toiminnan kehittämiseen ja suunnitteluun yhdessä varhaiskasvatuksen ammattilaisten kanssa. Päiväkodit on integroitu palvelukeskityksiin, joissa neuvolat, päiväkodit ja nuorisotoimi toimivat yhdessä. Varhaiskasvatuksen aikataulut ja toiminta ovat muuttuneet joustavammiksi, ja lapset tulevat päiväkotiin vaihtelevasti eri aikoina. Osassa paikoista teknologia on osa varhaiskasvatuksen arkea, kun taas toisissa teknologinen osaaminen ja tekniikan käyttö on vähäistä.

Markkinoille on tullut sellaisia yhtiömuotoisia päiväkoteja, joiden osakkeita vanhemmat voivat ostaa. Osakkeita ostamalla päiväkodin toimintaa kehitetään ja taataan, että laatu pysyy hyvänä ja täyttää korkeat kriteerit. Lapsiluku on jatkanut laskua, ja suurimmassa osassa perheitä on vain yksi lapsi. Vanhemmat haluavat panostaa ainoaan lapseensa entistä enemmän, joten varhaiskasvatuksen laatuun ollaan valmiita sijoittamaan suuriakin summia.

Työpaikkojen omat varhaiskasvatuspalvelut ovat lisänneet palvelujen eriytymistä. Hyväpalkkaisissa töissä olevat voivat olla varmoja, että varhaiskasvatus on laadukasta ja lapsella on käytössä kaikki tarvittava, kun taas pätäkätöissä olevat ja pienituloiset joutuvat tyytymään siihen paikkaan, minkä saavat. 2020-luvulla alkaneiden muutosten seurauksena ”minä ensin” -ajattelu on saanut valtaa, ja katsotaan, että ihminen on itse vastuussa omasta hyvinvoinnistaan. Tämän vuoksi palvelujen eriytymistä ei ole nähty ongelmana.

Kuva 8. Varhaiskasvatusta hyvinvoinnin ääripäissä, kuvituskuva

5.4 Mitattu lapsuus

Keskeinen muutosvoima: Mittauskulttuurin voimistuminen

Vuonna 2040 teknologian käyttö on yleistynyt kaikilla elämäntiloilla ja henkilökohtainen mittausteknologia on kasvattanut suosiotaan. Osa ihmisistä mittaa tavoitteellisesti omia suorituksiaan, toiset esimerkiksi omaa ekologisuusindeksiään, kuten hiilijalanjälkeä. Tavoitteellisuus ja sen mittaaminen on tullut myös varhaiskasvatuksen pariin. Osaamista ja laatua varten on määritelty yleisesti sovellettavat tarkat kriteerit siitä, miten oppimista ja toiminnan tavoitteellisuutta pystytään tekniikan avulla seuraamaan. Tämä vaikuttaa myös eri varhaiskasvatuspaikkojen suosioon: vanhemmat valitsevat varhaiskasvatuspaikan sen perusteella, millaisia tavoitteita itse arvostavat.

Teknologista kehitystä on vauhdittanut kansallinen halu menestyä ja kansainvälinen kilpailu. Myös työelämässä tavoitteellisuus ja itsensä kehittäminen ovat voimistuneet ja keskinäinen kilpailu on lisääntynyt. Osa ihmisistä on innostunut mittauskulttuurista ja hyödyntää sen tuloksia tavoitteellisesti omassa toiminnassaan ja työskentelyssään, kun taas osa ihmisistä haluaa elää ilman mittaamista ja pyrkimystä jatkuvasti parempiin tuloksiin. Eriarvoistumista on lisännyt myös pakolaisaalto, joka saapui Suomeen 2030-luvulla. Kottouttaminen onnistui joidenkin kohdalla heikosti, ja Suomeen syntyi eri kansallisuuksien keskittymiä ja alueita, joissa on lisääntynyt riski joutua syrjäytyneeksi.

Yhtenäiskulttuuri on sirpaloitunut entistä pienempiin kupliin ja eri ryhmien eriytymistä on edistänyt myös valemmedioiden kasvanut vaikutus. Luottamus virkamiehiin ja valtioon on heikentynyt, koska läpinäkyvyys ja seuranta ovat vähentäneet tarvetta julkiselle sääntelylle. Tätä kehitystä on edistänyt myös se, että suurin osa ihmisistä haluaa päättää asioistaan ilman valtion säätelyä.

Omien arvojen mukainen kasvatusta on yleistynyt. Valtio takaa ja säätelee varhaiskasvatusta perustasolla, joka on sitova, mutta muutoin päiväkodeilla on runsaasti vapautta toteuttaa toimintaansa ja määrittellä, millaisia palveluita ne tarjoavat.

2020-luvulla Suomen Pisa-tulosten lasku kiihtyi, ja valtio huolestui asiasta. Tulosten saamiseksi takaisin nousuun valtio päätti ottaa mallia Aasian maiden menestyksestä. Lapset opettelevat matemaattisia, luonnontieteellisiä ja tietoteknisiä taitoja sekä kieliä jo varhaiskasvatus- ja esiopetusiässä. Sosiaalisten taitojen merkitys on edelleen tärkeä, ja varhaiskasvatus pyrkii tukemaan lasten vuorovaikutustaitoja sekä sosiaalista osaamista. Lapsen todennettu eteneminen ja kehitys vaikuttavat myös henkilökunnan palkkaukseen, joten henkilökunta on motivoitunut tekemään parhaansa lapsen oppimisen eteen. Vanhemmat saavat joka päivä raportin lapsen oppimisen päivittäisestä etenemisestä sekä muista tekemisistä, kuten päiväunien pituudesta.

Lapset suorittavat vuosittain tasotestejä, joiden perusteella he jakaantuvat päiväkodeissa eri ryhmiin osaamisensa ja taitojensa mukaan. Huippuyksilöt pyritään tunnistamaan ja huomioimaan jo nuorina. Suomi on noussut huippu-urheilumaaksi ja liikunnallisesti lahjakkaita lapsia pyritään valmentamaan ikätasolleen sopivasti.

Varhaiskasvatus on erilaista riippuen siitä, missä tasoryhmässä lapsi on. Huippuryhmä saa erikoistunutta kasvatusta ja yksityisopetusta, joka parhaiten tukee lapsen oppimista. Henkilöstö on myös erikoistunut eri tehtäviin ja erikoistuneet osaajat vetävät eri toimintoja. Muulloin lapsista huolehtivat ”yleisaikuiset”, jotka koordinoivat aikatauluja ja valvovat lasten turvallisuutta. Vanhempien oletetaan ottavan osaa päiväkodin toimintaan tekemällä vapaaehtoispäiviä sekä auttamalla varainkeruussa, jotta opetuksesta ja testeistä aiheutuneet kulut saadaan katettua.

Muissa ryhmissä olevat lapset saavat tavanomaisempaa kasvatusta. Kaikki lapset pyritään pitämään varhaiskasvatustalouden piirissä, ja kaikki lapset saavat ammattilaisten toteuttamaa varhaiskasvatusta. Koska kenenkään ei haluta syrjäytyvän, on sosiaalityöntekijät integroitu osaksi varhaiskasvatusta parhaiden tulosten saavuttamiseksi. Monet vanhemmat pyrkivät aktiivisesti nostamaan lapsensa ylempään ryhmään. Osa vanhemmista kuitenkin vastustaa liiallisia vaatimuksia ja pitää lapsensa mieluummin perinteisemmissä ryhmissä, jotta lapsen elämä olisi rennompaa ja aikaa jäisi myös leikkimiseen.

Kuva 9. Mitattu lapsuus, kuvituskuva

6 Tulevaisuuskuvat strategisten pohdintojen tukena

Tulevaisuuskuvia voi hyödyntää monipuolisesti strategisten kysymysten käsittelyssä. Strategisilla kysymyksillä tarkoitetaan tässä sitä, mitä eri tulevaisuuskuvat tarkoittavat varhaiskasvatuksen kehittämisen näkökulmasta, ja millaiset valinnat ja päätökset johdattavat meitä kohti tulevaisuudenkuviissa hahmoteltuja tulevaisuuksia.

Tulevaisuuskuvat auttavat hahmottamaan erilaisia mahdollisia kehityskulkuja ja niiden taustalla olevia ratkaisuja kaukonäköisesti. Erilaisia ratkaisuehdotuksia voi sovittaa eri tulevaisuuskuviin ja arvioida niiden vaikutuksia koko varhaiskasvatuksen kenttään.

Voisimme esimerkiksi kuvitella tilanteen, että julkista rahoitusta kohdennetaan erityisesti varhaiskasvatuksen digitaalisten palvelujen kehittämiseen. Tällöin voisimme pohtia tulevaisuuskuviin kautta sitä, millaisia mahdollisia vaikutuksia sillä voisi olla esimerkiksi palveluiden alueelliseen saatavuuteen tai toisaalta sosiaaliseen oppimiseen. Tulevaisuuskuvat antavat johdonmukaisen taustan arvioida erilaisten vaihtoehtoisten päätösten kokonaisvaikutuksia.

Tulevaisuuskuvia voi arvioida myös niiden toivottavuuden mukaan: mitkä kehityssuunnat ovat toivottavia ja mitkä puolestaan vältettäviä, ja millaiset arvovalinnat pohdintojen taustalla vaikuttavat?

Tämän tulevaisuusprosessin aikana keskeisiä strategia kysymyksiä ovat ainakin yhdenvertaisuuden ja yksilöllisten valintojen välinen tasapaino, teknologian käytön eettiset ja sosiaaliset vaikutukset sekä kestävyuden ymmärtäminen laaja-alaisesti läpileikkaavana yhteiskunnallisena tavoitteena. Tulevaisuuskuviin voi nostaa kriittiseen tarkasteluun eri teemoja, kuten henkilöstön roolit ja osaaminen sekä tulevaisuuden ihmiskäsitys.

Alle on koottu neuvottelukunnan omassa keskustelussa nousseita näkökulmia. Nämä ovat kuitenkin vain pohdintojen virittämiseksi tarkoitettuja esimerkkejä, ei tyhjentävä lista, kysymyksistä, joita tulevaisuuskuviin kytkeytyy.

Virtuaalisen varhaiskasvatuksen huipulla

- Miten suhtaudumme teknologian kehitykseen ja digitalisaatioon varhaiskasvatuksessa, esimerkiksi digitaalisten oppimisen, virtuaalivarhaiskasvatukseen, hyvinvoinnin mittaamiseen, robottien apuun? Miten varmistamme, että teknologia on renki, ei isäntä?
- Jääkö leikille tilaa ja millaisia uusia muotoja leikki saa teknologian täyttämässä lapsuudessa?
- Miten tunnistamme ja saamme käyttöön teknologian tarjoamat mahdollisuudet pedagogisessa toiminnassa, varhaiskasvatuksen hallinnossa, vanhempien kanssa tehtävässä yhteistyössä ja hyvinvoinnin tukemisessa? Entä lasten luovuuden ja oman äänen esille tuomisessa?
- Miten huolehdimme lasten sosiaalisista suhteista ja henkilökohtaisista kontakteista toisten lasten ja aikuisten kanssa, jos läsnäolo varhaiskasvatuksessa vaihtelee ja vähenee?
- Yksilöistä kertyy lapsuudesta asti yhä enemmän dataa. Kenellä on pääsy dataan ja mihin sitä käytetään?
- Miten voidaan teknologian avulla tukea syrjäseuduilla asuvia perheitä ja heidän varhaiskasvatustaloutaan?
- Miten varmistamme, että henkilöstön osaaminen pysyy teknologian muutoksen tahdissa? Miten turvaamme niin lapsille kuin henkilöstölle yhdenvertaiset mahdollisuudet teknologian saatavuudessa ja sen käyttöön liittyvien taitojen oppimisessa?
- Miten rakennamme yhteistyötä yritysten ja tutkimusmaailman kanssa teknologian hyödyntämiseksi (esim. pelien kasvua ja oppimista tukevat sisällöt)?

Varhaiskasvatuksesta eväitä kestävään elämäntapaan

- Miten rakennamme sosiaalisesti oikeudenmukaista varhaiskasvatusta ja turvaamme tasa-arvoiset sivistykselliset oikeudet?
- Miten varhaiskasvatustoiminta rahoitetaan tulevaisuudessa? Miten järjestetään laadukasta varhaiskasvatusta kaikille taloudellisesti kestävällä tavalla?
- Mikä on yksityisen, voittoa tavoittelevan varhaiskasvatuksen asema?
- Miten saadaan kestävä kehityksen näkökulmat aidosti mukaan varhaiskasvatukseen?
- Miten yhteisöllisyyden, vastuullisuuden ja toisten auttamisen tavoitetta voidaan edistää varhaiskasvatuksessa?
- Miten saadaan lapset paremmin osallisiksi päätöksiin, jotka vaikuttavat heidän elämäänsä ja tulevaisuuteensa?

- Miten vahvistetaan lapsivaikutusten arviointia yhteiskunnallisessa päätöksenteossa?

Varhaiskasvatusta hyvinvoinnin ääripäissä

- Sitoudummeko huolehtimaan tasa-arvosta vai sallimmeko eriytymiskehityksen? Panostammeko positiiviseen diskriminaatioon?
- Miten suhtaudumme alueelliseen erilaistumiseen?
- Mihin suuntaan Suomen maahanmuuttopolitiikka kehittyy ja miten se vaikuttaa varhaiskasvatukseen?
- Millaisia uusia varhaiskasvatuksen palvelumuotoja voi tai pitäisi olla?
- Miten voimme kehittää vanhempien osallisuuden eri muotoja?
- Miten varhaiskasvatuspolitiikka saadaan osaksi kokonaisvaltaisempaa yhteiskuntapolitiikkaa ja eri politiikkalohkot toimimaan yhteistyössä?
- Miten teknologisen kehityksen eri ulottuvuuksista – asenteesta, osaamisesta ja laitekannasta – huolehditaan varhaiskasvatuksessa?

Mitattu lapsuus

- Miten saamme laajennettua ymmärrystämme laadun ja vaikuttavuuden todentamisesta ja mittaamisesta? Entä miten varmistamme, että lapsen näkökulma ei jää mittaamisen jalkoihin?
- Miten varhaiskasvatus voi palvella entistä tehokkaampaa kotoutumista?
- Miten turvaamme ja kohdennamme riittävät resurssit tukea tarvitseville?
- Millaisiin odotuksiin varhaiskasvatuksen tulee vastata? Mitä vanhemmat ja yhteiskunta haluavat varhaiskasvatuksen olevan lapselle?
- Millainen on varhaiskasvatuksen ihmiskuva?
- Mikä on varhaiskasvatuksen tietokäsitys ja millaista lainsäädäntöä tarvitaan sen tueksi? Mitä tietoa haluamme, miten tuotettuna, keneltä, kenestä, miksi ja miten?

7 Yhteenveto

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan tulevaisuusprosessi ajoittui vuosille 2017-2019. Työn tuloksena syntyneiden varhaiskasvatuksen tulevaisuuskuviin tarkoituksena on kuvata mahdollisia tulevaisuuksia eri näkökulmista ja pohtia kehityskulkuja, jotka vaikuttavat varhaiskasvatuksen tulevaisuuteen. Tulevaisuus on ennalta tiedetyn jatkumon sijaan verkosto. Tulevaisuuskuviin tavoitteena on tarkastella asioita uusista näkökulmista ja auttaa näkemään erilaisia vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia tulevaisuudelle. Tulevaisuuskuvat eivät siis edusta tulevaisuutta koskevia tavoitteita tai toiveita.

Tulevaisuuskuviin keskeisenä rakennusaineena on neuvottelukunnan tulevaisuutta koskevat käsitykset, joita koottiin työpajatyöskentelyllä ja delfoi-kyselyllä. Delfoi-kyselyyn osallistui myös neuvottelukunnan ulkopuolisia asiantuntijoita.

Tulevaisuustyöskentelyssä keskeisimmiksi muutosta ohjaaviksi tekijöiksi nousivat teknologinen muutos ja eriarvoistuminen. Muutostekijöiden pohjalta lähdettiin jäsentämään raportissa esitetyt neljä tulevaisuuskuva. Eri tulevaisuuskuviin painottuivat eri tekijät: teknologian merkittävä rooli varhaiskasvatuksessa, kestävä kehitys mukainen toiminta, eriarvoisuuden lisääntyminen sekä tavoitteellisen mittauskulttuurin voimistuminen. Tulevaisuuskuvat kertovat siitä, mitkä asiat tällä hetkellä näyttävät merkityksellisiltä tulevaisuuden kannalta.

Raportti toimii pohjana varhaiskasvatuksen tulevaisuutta koskeville jatkopohdintoille. Tulevaisuuskuvia voi hyödyntää monipuolisesti kehittämisen ja päätöksenteon tukena ja eri organisaatioiden ja verkostojen visio- ja strategiatyössä. Yksilöt, joita varhaiskasvatus kiinnostaa, voivat käyttää tuotettua materiaalia oman visionäärin johtajuutensa ja viisautensa sekä näkemyksellisyytensä kehittämisessä. Tulevaisuuskuvia voi käyttää myös opetusmateriaalina pohtimalla esimerkiksi eri ammattiryhmien työtä ja osaamistarpeita tulevaisuudessa. Raportti on täyttänyt tehtävänsä, jos se onnistuu virittämään ajattelua ja keskustelua varhaiskasvatuksen pitkän aikavälin kehityssuunnista.

Liite 1. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan jäsenet ja varajäsenet

Puheenjohtajat

Eeva-Riitta Pirhonen, ylijohtaja, Opetus- ja kulttuuriministeriö (puheenjohtaja)
Jorma Kauppinen, johtaja, Opetushallitus (varapuheenjohtaja)

Jäsenet (varajäsen suluissa)

Arja Ruponen, neuvotteleva virkamies, Sosiaali- ja terveysministeriö
Kari Ilmonen, johtaja, Sosiaali- ja terveysministeriö (22/11/2018 asti)
(Annika Juurikko, hallitussihteeri, Sosiaali- ja terveysministeriö)

Päivi Lindberg, kehittämispäällikkö, Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos
(Jukka Mäkelä, erityisasiantuntija, Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos)

Merja Kivistö, ylitarkastaja, Etelä-Suomen aluehallintovirasto
(Jyri Ulvinen, ylitarkastaja, Pohjois-Suomen aluehallintovirasto)

Lasse Lipponen, professori, Helsingin yliopisto
(Elisa Helin, opetusneuvos, Opetushallitus)

Maarit Alasuutari, varhaiskasvatuksen professori, Jyväskylän yliopisto, Suomen yliopistot
UNIFI ry:n edustajana
(Jarmo Kinos, professori (ma.), Turun yliopisto)

Saila Nevanen, kasvatustieteen tohtori, Metropolia ammattikorkeakoulu, Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry:n edustajana
(Jari Helminen, johtaja, Diakonia ammattikorkeakoulu)

Pirjo Peltola, vararehtori, Savon koulutuskuntayhtymä, Suomen Ammattikoulutuksen
Johtajat SAJO ry:n edustajana
(Harri Pölönen, rehtori, Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymä)

Jarkko Lahtinen, kehittämispäällikkö, Suomen Kuntaliitto
(Minna Antila, lakimies, Suomen Kuntaliitto)

Ilkka Tahvanainen, asiantuntija, Kirkkohallitus
Heljä Petäjä, asiantuntija, Kirkkohallitus (22/11/2018 asti)
(Raija Ojell, asiantuntija, Kirkkohallitus)

Minna Pirttijärvi, sopimustoimitsija, Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry
(Kari Bagge, sopimustoimitsija, Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry
Tero Strand, järjestöpalvelupäällikkö, Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry, (3/2019 asti)

Tero Ristimäki, puheenjohtaja, Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry
(Marjo Varsa, erityisasiantuntija, Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry)

Eva Siitonen, sosiaalipoliittinen asiantuntija, Sosiaali- ja terveysalan ammattijärjestö TEHY
(Jussi Salo, kehittämisjohtaja, Suomen lähi- ja perushoitajaliitto SuPer ry)

Harri Myllynen, järjestöpäällikkö, Lastentarhanopettajaliitto LTOL ry
(Anitta Pakanen, puheenjohtaja, Lastentarhanopettajaliitto LTOL ry)

Timo Mäki, työmarkkina-asiamies, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ
(Auli Setälä, erityisasiantuntija, Opetusalan ammattijärjestö OAJ
Ritva Semi, erityisasiantuntija, Opetusalan ammattijärjestö OAJ (22/11/2018 asti)

Klaus Rytöhonka, päiväkodin johtaja, Turun kaupunki
(Olli Kamunen, päiväkodin johtaja, Helsingin kaupunki)

Pysyvät asiantuntijat

Kirsti Karila, professori, Tampereen yliopisto

Jari Rajanen, johtaja, Opetus- ja kulttuuriministeriö

Asiantuntijasihteerit

Kirsi Alila, opetusneuvos, Opetus- ja kulttuuriministeriö

Tarja Kahiluoto, opetusneuvos, Opetus- ja kulttuuriministeriö

Sihteeri

Petra Packalen, opetusneuvos, Opetushallitus.

Liite 2. Esimerkkejä varhaiskasvatuksen muutosvoimista

Polittinen	Varhaiskasvatuksen rajaus (tuntirajaukset, kennellä on oikeus osallistua).	Julkinen tukipolitiikkaa varhaiskasvatuksen asiakasmaksujen määrättyymisessä.	Varhaiskasvatuksen työntekijöiden koulutusvaatimusten muutokset.	Varhaiskasvatusta muutuu maksuttomaksi kaikille.	Varhaiskasvatuksen ryhmäkokojen muutokset.	
Ekonominen/ taloudellinen	Kotihoidontuen rajaukset (esim. tuen rajaaminen alle 2 v. kotihoitoon).	Varhaiskasvatustulomaksujen suuruus.	Yksityiset palveluntarjoajat mukaan tekemään varhaiskasvatusta ja tuottamaan (maksullista) sisältöä, esim. musiikin opetus päivän aikana.	Kolmas sektori tulee enemmän mukaan tuottamaan avoimen varhaiskasvatuksen palveluja.	”Varhaiskasvatustshoppailu”, päikat eriytyvät hyvin ja huonoin vrt. koulushoppailu.	
Sosiaalinen	Sosiaalinen pahoinvointi kasvaa, yhä enemmän erityistukea tarvitsevia lapsia ja perheitä.	Varhaiskasvatustulomaksujen suuruus.	Varhaiskasvatusta erikoistuu: ympäristö-, musiikki- ja liikuntapainotuksia.	Asiakslähtöisyys, hoitajien rooli asiantuntijoina pienenee.	Uuspereheet, sateenkaari-perheet, monikulttuuriset perheet, maahanmuuttajien määrän kasvu. Tarviaan entistä yksilöllisempää kasvatusta ja vuo-rovaikutusta, sekä ymmärrystä eri tavoista ja kulttuureista.	Uudenlaiset varhaiskasvatustyökalut: lapsen kotona, taloyhtiön oma, työpaikan yhteydessä.
Teknologinen	Robotit henkilökunnan apuna (esim. Japani).	Teknologian lisääntymisen osana varhaiskasvatuksen arkea. Monilukutaito ja lasten viestintäkasvatustulomaksujen lisääntymisen.	Varhaiskasvatustulomaksujen suuruus.	”Varhaiskasvatustulomaksujen suuruus.” Varhaiskasvatustulomaksujen suuruus.	Virtuaalikasvatustulomaksujen suuruus.	
Ekologinen	Ympäristötietoisuuden lisääntyminen, varhaiskasvatustulomaksujen elämäntavan viestintäjä.	Ekologinen luonnonvarhaiskasvatustulomaksujen elämäntavan viestintäjä.	Ruoka tuotetaan osittain itse.	Suljetun kierron kokonaisuu- det. Lämpö, jätteet, energia kiertävät.		
Values/ arvot	Lapsen oikeus varhaiskasvatustulomaksujen elämäntavan viestintäjä.	Osaillistuvan kansalaisten tukeminen.	Perheiden vaatimustason nousu.	Perhekeskisyys: Ei vain lapsi, vaan koko perhe mukana kasvatustulomaksujen elämäntavan viestintäjä.	Kulttuuri- ja sukupuolisensitiivinen kasvatustulomaksujen elämäntavan viestintäjä.	Lähi-varhaiskasvatustulomaksujen elämäntavan viestintäjä.

Liite 3. Delfoi-kysely

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunta, Delfoi-väittämät, kierros I

Varhaiskasvatuksen tulevaisuus vuonna 2040

Asteikko 1–5 todennäköisyys

1. erittäin epätodennäköinen
2. epätodennäköinen
3. ei todennäköistä eikä epätodennäköistä
4. todennäköinen
5. erittäin todennäköinen

Toivottavuus

1. erittäin epämieluisa
 2. epämieluisa
 3. neutraalia
 4. toivottava
 5. erittäin toivottava
-
6. Kotihoidon tuen käyttö on rajattu alle 2-vuotialle.
 7. Oppivelvollisuuden ja esiopetuksen ikärajat alenevat vuoteen 2040 mennessä, oppivelvollisuus ja esiopetus alkavat nuorempana kuin nykyisin.
 8. Varhaiskasvatuksessa on vähemmän lapsia kuin nykyisin, mutta varhaiskasvatukseen käytetty rahamäärä on pysynyt ennallaan.
 9. Varhaiskasvatus ei enää ole oma erillinen toimialansa, vaan puhutaan lapsen elämän mittaisesta koulutus- ja kasvatustilasta lapsuudesta täysi-ikäiseksi.
 10. Yksityisten, voittoa tavoittelevien päiväkotiketjujen varhaiskasvatusmaksuja ei enää subventoida verorahoista, jolloin näiden yksityisten päiväkotien maksut nousevat huomattavasti.
 11. Varhaiskasvatukseen osallistuminen on pakollista yli kolmevuotiailla lapsilla.
 12. Perhepäivähoitajien koulutusvaatimukset nousevat vuoteen 2040 mennessä.
 13. Yksityisten varhaiskasvatuspaikkojen määrä kasvaa runsaasti vuoteen 2040 mennessä. Varhaiskasvatus on pääasiallisesti yksityisen ja kolmannen sektorin tuottamaa.
 14. Varhaiskasvatukseen panostetaan yhteiskunnan varoista yhä enemmän eriarvoistumisen välttämiseksi.
 15. Varhaiskasvatuksen määrärahat pienenevät, vanhempien rooli hoidon järjestämisessä kasvaa.
 16. Suurin osa päiväkodeista ja perhepäivähoidosta on toiminnassa 24/7.

17. Laadukas ja maksuton varhaiskasvatus on kilpailuvaltti, jolla alueet kilpailevat työntekijöistä ja jolla houkutellaan koulutettuja vanhempia ulkomailta Suomeen.
18. Lapset jakaantuvat päiväkodissa erilaisiin tasoryhmiin osaamisensa mukaan.
19. Varhaiskasvatus tarjoaa yhä enemmän räätälöityjä palveluita perheiden tarpeisiin. Perheet voivat valita lisämaksusta erilaisia lisäpalveluja, esimerkiksi musiikin- tai kieltenopetusta, toteutettavaksi hoitopäivän aikana.
20. Varhaiskasvatuksessa keskitytään enemmän yksittäisten, mitattavien taitojen opettamiseen, sosiaalinen osaaminen jää taka-alalle.
21. Lapsi-aikuinen suhdeluku laskee, varhaiskasvatukseen palkataan lisää henkilökuntaa.
22. Erottelu eri ikävaiheittain poistuu, eri ikäryhmien palvelut liitetään saman katon alle: Yhteispalvelukeskukset tuovat lapset, vanhukset ja aikuiset yhteen.
23. Varhaiskasvatuksen tavoitteet ja sisällöt eivät enää ole valtakunnallisesti määräytyneitä ja sitovia, vaan hoitopaikat voivat itsenäisesti päättää miten lasten kasvatus, opetus ja hoito toteutetaan.
24. Lisätty todellisuus ja virtuaalitodellisuus (augmented reality AR ja virtual reality VR) ovat erottamaton osa varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä.
25. Vuoteen 2040 mennessä robotit tulevat hoitajien ja opettajien avustajiksi, osa varhaiskasvatuksen tehtävistä on siirtynyt roboteille.
26. Teknologian käyttöön varhaiskasvatuksessa ollaan kriittisiä ja sen käyttö pyritään minimoimaan.
27. Vanhempien kasvatustehtävää tukevat sovellukset ja tietokonepohjainen seuranta ovat luonnollinen osa varhaiskasvatusta ja vuorovaikutusta vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välisessä kommunikoinnissa.
28. Vuonna 2040 sensorit seuraavat lapsen tekemistä ja toimintaa jatkuvasti. Vanhemmat pystyvät tarkkailemaan, mitä varhaiskasvatuksessa tehdään ja miten lasta kasvatetaan, opetetaan ja hoidetaan.
29. Ilmastopakolaisuus tai muut kriisit lisäävät muuttoliikettä Suomeen, ja ulkomaalaistaustaisten osuus kasvaa yli 15 prosenttiin kantaväestöön verrattuna. Ulkomaalaistaustaisten lasten määrä lisääntyy merkittävästi.
30. Luonnon resurssit vähenevät, mikä heijastuu myös suomalaisten elämäntapaan ja elintasoon. Vuoteen 2040 mennessä kiertotalous ja omavaraisuus tulevat osaksi varhaiskasvatuksen arkea.
31. Takaisin luontoon! Luontoympäristön ja ulkoilun merkitys kasvaa. Suurin osa päiväkodeista ei toimi enää kiinteässä rakennuksessa, vaan esimerkiksi tellassa tai muussa liikuteltavassa rakennuksessa kuten kodassa.
32. Suomi houkuttelee maahanmuuttajia, suomalainen yhteiskunta kehittyy jatkuvasti monikulttuurisemmaksi.

33. Erilaisten arvojen ja katsomusten mukaista varhaiskasvatusta on runsaasti tarjolla ja perheet voivat valita arvojaan vastaavan varhaiskasvatuksen.
34. Ydinperheen merkitys vähenee, yhteisön merkitys kasvattajana ja toimeentulon turvaajana kasvaa.
35. Lapsen valinnat ja toiveet ohjaavat vanhempien päätöksen tekoa.
36. Lasten määrä vähenee, yksilapsisten perheiden määrä on vallitseva. Ainoaan lapseen halutaan panostaa entistä enemmän.
37. Sukupuolisensitiivinen kasvatusta on valtavirtaa.

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunta, Delfoi-väittämät, kierros II

1. Työ varhaiskasvatuksessa on haluttua ja arvostettua. Varhaiskasvatuksen koulutuspaikkoja ja palkkaa on nostettu huomattavasti, jotta työntekijöitä saadaan tarpeeksi.
2. Isän osuutta perhevapaiden kiintiössä on nostettu. On tavallista, että isät ovat kotona lastensa kanssa.
3. Vuonna 2040 perhepäivähoidossa olevien lasten täytyy osallistua pedagogiseen varhaiskasvatukseen 2 kertaa viikossa.
4. Vuoteen 2040 mennessä suuret yritykset tuottavat varhaiskasvatuspalveluja omille työntekijöilleen.
5. Varhaiskasvatuksen kuntakohtaiset laatuerot kasvavat. Vanhemmat valitsevat asuinpaikkansa sen mukaan, missä on tarjolla laadukkaimmat varhaiskasvatuspalvelut.
6. Varhaiskasvatusvienti on yksi Suomen uusista menestystekijöistä vuoteen 2040 mennessä.
7. Pienten lasten vanhemmat käyttävät merkittävästi enemmän erilaisia osa-aikatyömalleja kuin nykyisin.
8. Voitton tavoittelu varhaiskasvatuksessa kielletään lailla.
9. Yksityisen ja julkisen varhaiskasvatuksen hinta- ja laatuero suurenee. Vain hyvätuloisilla on varaa laittaa lapsensa yksityiseen varhaiskasvatuspaikkaan, muut joutuvat tyytymään julkiseen palveluun.
10. Perheiden jako hyvä- ja huono-osaisiin syvenee merkittävästi.
11. Vuonna 2040 vanhemmat tuottavat sisältöä varhaiskasvatuksen arkeen, esimerkiksi pitämällä opetusta tai liikuntahetkiä.
12. Yhteisöllisyys kasvaa. Vanhemmat ovat mukana varhaiskasvatuksen arjessa, päiväkodista tulee perheiden kohtauspaikka, jossa voi tutustua muihin vanhempiin ja lapsiin.
13. Varhaiskasvatuspaikat keskittyvät suuriin kasvukeskuksiin. Haja-asutusalueilla ei ole tarjolla julkisin varoin ylläpidettyjä varhaiskasvatuspalveluja, vaan palveluja tarjotaan vain keskuksissa, jossa on yli 15 000 asukasta.

14. Vuoteen 2040 mennessä osa varhaiskasvatuksen opetuksesta (esimerkiksi musiikki, kielten opetus) toteutetaan virtuaalisesti.
15. Lasten osallisuus toiminnan suunnittelussa kasvaa. Lapset päättävät itse varhaiskasvatuksen sisällöstä ja säännöistä ja suunnittelevat varhaiskasvatuksen tilat ja toiminnot itselleen sopiviksi ja mieluisiksi. Aikuisten rooli on auttaa ja tukea lapsia päätöksissä ja suunnittelussa.
16. Varhaiskasvatuksen teemoja toteutetaan koko perheen ja yhteisön kanssa. Vanhemmat saavat varhaiskasvatuspaikasta neuvoja, koulutusta ja apua lapsen kanssa toimimiseen.
17. Vieraskielisen varhaiskasvatuksen osuus kasvaa merkittävästi vuoteen 2040 mennessä.
18. Lasten kotihoito yleistyy. Yhä harvempi lapsi on varhaiskasvatuksen piirissä.
19. Vuoteen 2040 mennessä varhaiskasvatukselta tulee uskonnotonta.
20. Perhepäivähoidossa olevat lapset osallistuvat ohjattuun, pedagogiseen opetukseen virtuaalisesti.
21. Henkilökohtainen älyteknologia auttaa lapsia tunnetaitojen ja motoristen kykyjen oppimisessa.
22. Varhaiskasvatuksella ei ole vuonna 2040 omia tiloja. Varhaiskasvatus järjestetään vaihtelevasti ryhmässä olevien lasten kodeissa.
23. Luonnon resurssien niukkeneminen muuttaa suomalaisten kulutusta. Varhaiskasvatuksessa tarjoillaan ainoastaan kasvisruokaa.
24. Tilat ovat monipuolisesti käytössä. Päiväkodin tilat toimivat sulkeutumisan jälkeen esimerkiksi nuorisotilana tai joogasalina.
25. Miesten osuus varhaiskasvatuksen henkilökunnasta on noussut 15 prosenttiin.
26. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan monimuotoisuus kasvaa. Maahanmuuttajataustaisten osuus lastentarhaopettajista on noussut 10 prosenttiin.

Liite 4. Delfoi-kyselyyn osallistuneet neuvottelukunnan ulkopuoliset asiantuntijat

Tatu Alari, Turun Nuorisovaltuusto
Li Andersson, kansanedustaja, Vasemmistoliitto
Antero Brandt, päiväkodin johtaja, Kuopio,
Marika Ehn, päiväkodin johtaja, ruotsinkielinen päiväkot, Vantaa
Feministinen puolue
Iiris Hynönen, Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijakunta O'Diako
Noora Heiskanen, Suomen varhaiskasvatuksen erityisopettajat
Juha Hämäläinen, professori, sosiaalityö/sosiaalipedagogiikka, Itä-Suomen yliopisto
Mirja Hämäläinen, Demos Helsinki
Anu Kankare, lastentarhaopettaja, Littoinen
Pia Katz, lähihoitaja, ruotsinkielinen päiväkot, Vantaa
Merja Korhonen, Suomen vanhempainliitto
Eveliina Lundqvist, varhaiskasvatuspalveluita käyttävä vanhempi, Porvoo
Sari Lehto, lastentarhanopettaja, Kuusamo
Jenna Lähdemäki, Sitra
Kaisu Muuronen, Lastensuojelun keskusliitto
Mikko Nevalainen, varhaiskasvatuspalveluita käyttävä vanhempi, Oulu
Opetushallitus, varhaiskasvatustiimi
Pinja Perholehti, Sakki ry
Pirkanmaan perhepäivähoitajat ry
Jonna Purojärvi, Piraattipuolue
Tuomo Puumala, kansanedustaja, Keskusta
Maria Rautava, Mannerheimin lastensuojeluliitto
Laura Repo, Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi
Anu Ropponen, päiväkodin johtaja, Kotka
Tiia Säätiö, lastentarhanopettaja, saamenkielinen päiväkot, Enontekiö
Harri Tiuraniemi, Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma LAPE
Maura Tiuraniemi yhdessä maahanmuuttajanaisten kanssa. Opetuskoti Mustikka, Turku
Sirpa Turves-Mankila, varhaiskasvatusjohtaja, Touhula Päiväkodit

Liite 5. Varhaiskasvatuksen tulevaisuuden rakennuspalikat

Muuttujat:

Varhaiskasvatuksen sisällöt ja tavoitteet määräytyvät valtakunnallisesti ja ovat sitovia.	Hoitopaikat voivat itsenäisesti päättää, miten lasten kasvatusta, opetus ja hoito toteutetaan.
Varhaiskasvatuksen henkilökunnan koulutusvaatimukset nousevat.	Varhaiskasvatuksen henkilökunnan koulutusvaatimukset laskevat tai poistuvat kokonaan.
Varhaiskasvatuksen henkilökunta monipuolistuu, miehiä ja maahanmuuttajataustaisia tulee lisää.	Henkilökunta on naisvaltaista ja pääasiassa kantasuomalaisia.
Erottelu eri ikävaiheisiin poistuu ja ikäryhmien palvelut integroidaan toisiinsa.	Tarkkaan rajattu ikäjaottelu ja erikoistuneet palvelut eri ryhmille.
Varhaiskasvatus keskittyy yleisiin ja sosiaalisiin osaamisiin, joita ei pyritä mittaamaan.	Varhaiskasvatuksessa keskitytään yksittäisten, mitattavien taitojen opettamiseen.
Tietoteknologia, kuten lisätty todellisuus, sensorit ja videoseuranta lisääntyvät.	Teknologian käyttöä kohtaan ollaan kriittisiä ja sen käyttö pyritään minimoimaan.
Suomi kehittyy jatkuvasti monikulttuurisemmaksi.	Suomi pyrkii vähentämään maahanmuuttoa ja edistämään suomalaista yhtenäiskulttuuria.
Kiertotalous ja omavaraisuus tulevat osaksi varhaiskasvatuksen arkea.	Ympäristötietoisuus vähenee ja sillä ei juuri ole merkitystä varhaiskasvatuksessa.
Sukupuolisensitiivinen kasvatusta on valtavirtaa.	Perinteiset sukupuoliroolit vallitsevat ja niitä tuetaan varhaiskasvatuksessa
Lasten osallisuus toiminnan suunnittelussa kasvaa.	Aikuisjohtoinen kasvatusta vahvistuu
Varhaiskasvatuksen osallistuvien lasten määrä kasvaa.	Lasten kotihoito yleistyy. Yhä harvempi lapsi on varhaiskasvatuksen piirissä
Varhaiskasvatus on pakollista kaikille yli 3-vuotiaille	Vanhemmat saavat päättää lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen.
Varhaiskasvatuspalvelut tuotetaan julkisin varoin.	Varhaiskasvatuspalvelut yksityistyvät.
Yksityinen tai julkinen palveluntarjoaja ei sinänsä luo laatueroja.	Laatuerot yksityisen ja julkisen välillä kasvavat.
Varhaiskasvatus on alueellisesti tasa-arvoista ja koko maan kattavaa.	Varhaiskasvatuksen kuntakohtaiset laatuerot kasvavat. Palveluja tarjotaan vain isoissa keskuksissa.
Varhaiskasvatuksella on omat, erityisesti sitä varten suunnitellut toimitilat.	Varhaiskasvatukselle ei ole omia erityisiä paikkojaan vaan sitä toteutetaan esim. kodeissa tai kiertävissä busseissa.
Ydinperheen merkitys vähenee, yhteisön merkitys kasvaa.	Ydinperheen merkitys kasvaa.
Varhaiskasvatuksen merkitys kasvaa esim varhaiskasvatuksen palveluvienti Suomen uusi menestystekijä.	Varhaiskasvatuksen merkitys ja profiili laskee.
Pienten lasten vanhemmat käyttävät enemmän erilaisia osa-aikatyömalleja.	Pienten lasten vanhemmilla ei ole mahdollisuuksia työaika-joustoihin.
Tasa-arvoisuus ja yhdenvertaisuus lisääntyy.	Perheiden jako hyvä- ja huono-osaisiin syvenee merkittävästi.

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la Culture

ISBN: 978-952-263-658-4 (PDF)

ISSN: 1799-0351 (PDF)